

Пахолок З.

ГНОСЕОЛОГІЧНИЙ І ОНТОЛОГІЧНИЙ СТАТУС КАТЕГОРІЇ ПОВТОРЮВАНOSTI : МОВНИЙ ТА МОВЛЕННЕВИЙ ВИМІРИ

Луцьк : Вежа-Друк, 2013. — 684 с.

Свого часу А. П. Непокупний, бажаючи наголосити на загальній методологічній спрямованості свого дослідження, використав для цього цитату з передмови Еваріста Галуа до його «Двох мемуарів з чистого аналізу»: «...Коли, для того щоб досліджувати..., стануть об'єднуватися, тоді прагнуть друкувати щонайменші зауваження без огляду на те, наскільки новим є їхній зміст, і додавати: "Іншого я не знаю"» (Див.: Непокупний А. П. Ареальные аспекты балто-славянских языковых отношений.— К., 1964.— С. 3.). Авторка рецензованої монографії пішла іншим шляхом, поставивши перед собою завдання зібрати свідчення про мовну маніфестацію категорії повторюваності в щонайбільшому масштабі цієї маніфестації — на всіх можливих рівнях мовної системи, у різних функціонально-стилістичних мовних різновидах і в мовах різної генетичної належності, різного типологічного характеру і різних за культурно-історичним контекстом їх існування. З. Пахолок виходить з розуміння повторюваності як мегаконцепту, що відбиває цілісність світобудови (с. 3), а філософською основою повторюваності вона вважає закон переходу кількісних змін у якісні (с. 73). У своїй інтерпретації власне мовних фактів, пов'язаних з повторюваністю, вона спирається на філософське трактування цього явища щодо його ролі у процесах розвитку й функціонування. Відповідній проблематиці присвячено перший розділ «Гносеологічна сутність категорії повторюваності».

Другий розділ «Онтологія категорії повторюваності як психофізіологічного явища» присвячено власне «людському чиннику» у повторюваності: тут висвітлюється психофізіологічне підґрунтя її вияву в дискурсі, зокрема психологічні чинники повторюваності, а також проблема ритму й феномен імітації на різних соціокультурних рівнях, серед іншого, — у вторинних щодо мови знакових системах. У цьому аспекті авторка розглядає такі різновиди наслідування, як ритуальний і творчий, а в межах останнього — мімесис (як цілеспрямоване наслідування

чужого мовлення), рітейк, римейк та інші види наслідування у постмодернізмі, епігонство, плагіат і симулякр.

У третьому розділі «Нормативно-системний аспект дослідження категорії повторюваності» авторка переходить до власне мовного аспекту дослідження повторюваності. Зокрема, вона подає ґрунтовний нарис традиційних підходів до вивчення моделей і функцій стилістично спрямованого вживання повторення, а далі характеризує весь діапазон різнорівневих мовних одиниць, які можуть використовуватися з цією метою (від звукових до синтаксичних). У поле зору дослідниці тут потрапляють такі утворення і явища, як ономатопея, повторення морфем як засіб словотвору, редуплікативні лексеми та їхній семантичний діапазон, синтаксичні фігури, у яких застосовується повтор тощо.

В останньому розділі монографії «Категорія повторюваності у вимірі мовленнєвого функціонування» дослідниця показує явище повторюваності в усно-розмовному і художньому дискурсах, у поетичних та прозових текстах, а також у текстах замовлянь і реклами. У цьому контексті авторка аналізує, зокрема, слова-паразити, кліше й діалогічні репліки в усному мовленні, повтори (такі, як приспів, рефрен і паралелізм) у фольклорі, паронормазію, плеоназми і епапаналепсис у художніх текстах і, нарешті, повтор як засіб мовно-маніпулятивного впливу в рекламі.

У «Післямові» З. Пахолок робить висновок, що повторюваність пронизує всі грані не лише мовної системи, а й людського буття, оскільки її сутність і першооснова — коливання, вібрація, ритм, чергування — є позамовними. Тут же вона окреслює перспективи подальших розвідок у цій царині, пов'язуючи їх із пошуком спільного підґрунтя різноманітних виявів повторюваності в різних мовних стилях і жанрах.

Передмові книжки передуює цитата з Г. Башляра, де йдеться про методологічну необхідність об'єктивної верифікації перших уявлень про об'єкт вивчення. Однак, читаючи далі цю книжку, важко позбутися

враження, що це її тема обрала авторку, а не навпаки, що вирішальним тут став саме інтуїтивний «когнітивний резонанс», дорефлективне відчуття і сприйняття засадничої значущості й totoжності явища повторюваності в найрізноманітніших його виявах і втіленнях, — таке дослідницьке відчуття, яке не задовольняється констатацією поширеності, типовості цього феномену, а прагне виявити у його різноманітних різновидів однакову глибинну детермінованість, логічну необхідність, зумовлену певними спільними чинниками. Є підстави вважати, що подібні інтуїції — щодо мови і ширше — справді є поширеними, причому не лише серед науковців (що підтверджують і матеріали монографії), пор., наприклад, думки російського етнографа Н. І. Гаген-Торн про ритм як основу вербалізації людського досвіду чи записи в щоденнику О. Гончара про відчуття всепроникних космічних пульсацій як про одне з найбільших його особистих відкриттів.

Надзвичайна масштабність мети, яку поставила перед собою авторка, змушує оцінити її як завдання «на виріст»: як видається, воно не може бути вичерпно виконаним у рамках окремо взятої монографічної праці й узагалі зусиллями одного дослідника, що, зрештою, добре усвідомлює і сама З. Пахолок. Водночас не можна не визнати, що таке масштабне формулювання дослідницького завдання є евристично виправданим, зокрема, й у світлі того положення, згідно з яким кожна наукова праця має оцінюватися не лише тим, які відповіді вона дає, але і які нові питання дозволяє поставити. Якщо авторці чи майбутнім дослідникам, котрі рухаються в руслі окресленої нею проблематики, і не вдасться знайти єдине причинне чи телеологічне джерело повторюваності в її мовному вираженні і, відповідно, розробити спільний підхід для вивчення всіх без винятку різновидів цього феномену, то з дуже великою імовірністю тут можна прогнозувати виявлення цілої низки нових нетривіальних збігів, паралелей, встановлення неочевидних паралелей, істотних у плані спільної зумовленості прихованими, глибинними закономірностями. Крім того, особлива увага до повторення як складової частини чи окремого аспекту тих чи інших мовних утворень і явищ може істотно поглибити розуміння їхньої сутності. Цьому сприятиме і переформулювання відповідних рис, пов'язаних із повторюваністю, у інших, конкретно-наукових термінах,

наприклад (лінгво)семіотичних. У цьому плані хотілося б привернути увагу авторки до семіотичних понять (і їхніх лінгвістичних корелятивів), пов'язаних з умотивованістю знака і взагалі відношеннями репрезентації між знаком (мовним чи ні) і його об'єктом. Маємо на увазі передусім категорії іконізму і метафори (як повторення позначенням рис позначуваного), а також і індексу, і метонімії (у випадку, якщо позначення повторює частину позначуваного). Відповідно авторці став би у пригоді досвід праць, що втілюють семіотичний підхід до мови й інших соціокультурних явищ. Зокрема, варто було б ширше залучити відповідні розвідки В'яч. Вс. Іванова, Ю. М. Лотмана, В. М. Топорова та В. А. Успенського. Крім того, категорія іконічності є однією з ключових у лінгвістичних напрямках, зокрема у природній морфології В. Маєрталера і В. У. Дресслера. У підрозділі про стереотип слід було б згадати поняття мовного стереотипу, що застосовується представниками Люблінської школи етнолінгвістики. Вирішенню завдань, поставлених у монографії, сприяли б іменний і, особливо, тематичний покажчики.

Даючи загальну оцінку рецензованому дослідженню, праця над яким тривала (як це підкреслює його авторка) двадцять років, слід насамперед відзначити як безсумнівну заслугу З. Пахолок реалізацію нею тієї наукової програми, яку вона перед собою так сміливо поставила і наслідком реалізації якої стала її монографія. Цю книжку можна окреслити як своєрідну енциклопедію, де дбайливо зібрано і ретельно проаналізовано відповідний фактичний матеріал, узятий з різносистемних мов на різних етапах і в різних культурно-історичних контекстах їхнього розвитку, з різних їхніх структурних рівнів та функціональних варіантів, що у своїй сукупності дозволив авторці створити науковий образ повторюваності в її мовному втіленні. Але не менше значення має і сформована З. Пахолок гранично широка перспектива встановлення й інтерпретації тих мовних явищ і утворень, у яких знаходиться втілення ця категорія. Ця перспектива, спосіб бачення мовної повторюваності і досягнуте за його допомогою розуміння сутності цього феномену, без сумніву, збагатять теоретико-методологічний апарат сучасної лінгвістики і залишаться з кожним, хто ознайомиться з цією працею.

С. С. СРМОЛЕНКО